

IZBOR IZ KULTURNE POVIJESTI DRNIŠA

SILVIO BRAICA
Etnografski muzej
Iza Lože 1
58000 Split

UDK 391
Prethodno priopćenje
Preliminary communication
Primljeno 22.04.1994.

U tekstu se govori o izvorima i bibliografiji grada Drniša i njegove okolice, te o nekim eksponatima kojih je vlasnik Etnografski muzej u Splitu, a iz drniškoga su kraja. To će biti samo prvi korak za one koji će se htjeti, nakon oslobođenja, više posvetiti ovoj temi, a podaci će služiti i u budućemu radu Muzeja drniške krajine.

Najstariji spomen imena Drniš dolazi s konca 15. stoljeća, u jednome kupoprodajnome dokumentu iz 8. ožujka 1494. godine (Traljić, 1972: 394), pa prema tome ima se što reći i o kulturnim vrednotama toga mjesta i kraja. U ovome kratkome tekstu biti će samo naznačeno gdje tražiti dragocjene i rijetke podatke o kulturnoj povijesti Drniša i okolice, te obrađeno ono malo eksponata što ih u vlasništvu ima Etnografski muzej u Splitu, bez pretenzija za širom znanstvenom obradom.

Izbor bibliografije Drniša

* Bibliografija Drniša vrlo je oskudna i ograničena poljem zanimanja malobrojnih autora. Podaci u rukopisima mogu se naći u (regionalnom) Zavodu za zaštitu spomenika kulture - Split (podaci o pokretnim i nepokretnim spomenicima kulture te neki etnografski podaci), Zavodu za etnologiju - Centru za kartografiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (etnografsko-kartografski podaci), Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu (priče, pripovjetke, plesovi, pjesme), Muzeju Hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (arheološki podaci), Etnografskom muzeju u Splitu (etnografski podaci), Muzeju grada Šibenika (nošnja, arheologija) ...

o Muzeju drniške krajine

* Muzej drniške krajine pri Centru za kulturu, zavičajnoga je tipa osnovan 1970. godine. Osnovan je u rodnoj kući dr. Božidara Adžije (1890-1941), predratnoga hrvatskoga političara i publicista. Samu zgradu početni muzejski fundus (umjetnine, namještaj, obiteljski arhiv, biblioteka) darovao je Božidarov brat Nikola Adžija.

Zgrada i stalni postav muzeja uređeni su 1983. godine, a postav je organiziran prema zbirkama djela Ivana Meštrovića, arheološka i etnografska zbirka, djela drniških likovnih umjetnika te memorijalna soba Božidara Adžije. Fundus muzeja brojlo je 359 predmeta, od kojih je 184 u stalnom postavu.

U Muzeju drniške krajine izloženo je 25 skulptura i 7 slika Ivana Meštrovića, a arheološka i etnografska zbirka skromno i fragmentarno prezentiraju bogatu kulturnu baštinu drniškoga kraja (Muzeji i galerije Hrvatske, 1992: 36; Meštrović..., 1983: 3).

Prikazi nošnje ili dijelova nošnje Drniša i okolice

* O nošnji Drniša također je malo pisano i postoji malo slikovnih dokumenata, od kojih su neki i proturječni. Nošnju u vlasništvu imaju Etnografski muzej (pojedinačni komadi), Franjevački samostan u Sinju (muški i ženski komplet) i Franjevački samostan u Zaostrogu (kompleti).

Slikovni i foto prikazi nošnji ili njenih dijelova mogu se naći u:

Bruck-Auffenberg, Natalie: (Torba) kod prominske kod Drniša (Zbirka i fotografija austrijskog Muzeja), *Dalmatten und setne Volkskunst*, tabla XLVII, sl. 4, Wien

Meneghello-Dinčić, Virgil: *Seljakinja sa tovarčićem (Promina, kraj Drniša)*

*** *Žena iz Drniša, Dalmacija*

*** *Žena iz Petrova polja (Drniš), Dalmacija*

*** *Žena s preslicom, Drniš*

Salvator, Ludwig: *Frau aus Dernis, Das was verschwindet. Trachten aus den Bergen und Inseln der Adria*, Leipzig, F. A. Brockhaus (bez god., 1908?)

Radauš-Ribarčić, Jelka: *Narodna nošnja iz Drniša, Narodne nošnje Hrvatske*, Spektar, Zagreb, 1975

* U *Rječniku s optisima nošnji, dijelova i naziva* (bez naznake autora, ali autorice su vjerovatno Aida Koludrović i Tinka Piteša), koji se nalazi u arhivi Etnografskog muzeja u Splitu, pod pojmom Drniš ima nekoliko natuknica.

Drniš nošnja, f., (Dalmacija), najprije konopljana košulja, kojoj vele, da je od postave, vezena je prikriživanjem samo ogrica, naprava i rukavi. Na njoj haljina sukkena, modro obojena i naokolo crvenim opšivena, ovu same šiju. Na njoj nema rukava, naprijed je kao prsluk krojena i na pasove skopčana. Na haljinu, koja seže do zemlje, među sadak, taj seže do koljena. Ovaj im je vrlo lijepo izradjen, pa ga za to i čuvaju: kad je kiša, nose ga naopako. Iskićen je niže pazuha okruglom aplikacijom izvezenom svilenim vezom podvućivanjem. Taj se nakit zove zvrk. Na nogama su terlući, obuća, bječve od skrleta pa vezene trovezama, kukama, cvitićima, i to šarenom svilom. Obuća im je kao Gamasche, vunom vezena i to obilno, isti vez podvućivanje (Kettelstich) a sa strane spojena sa parovima (ove kupuju gotove). Najljepši je vez otraga na nozi (na goljenicama). Terlući su pletene vunene bijele čarape, dolje na nozi, na njih obuvaju obuću, a na ovu bječve. Naprijed nose pregaču (vidi naiverati). Ta je naiverana i prištrikana, svezana uzicom u devet krajeva, a preko nje prištrikani pas. Na glavi okruglu (nije vezena) a o ramenu torbu, te na nogama opanke kožnate. Kožu kupe, pa ih same rade.

Haljina dalmatinska iz Drniša: od modrog je sukna do zemlje, a bez rukava, naprijed krojena kao prsluk, a skopčana na parove. Naokolo

dva prsta široko crveno sukno i struka prišita. Sruka je od osam krajeva vune spleten gajtan. Pletu je same od vune, koju boje. Na haljini nose sadak (a naprijed pregaču), na glavi okrug, a na nogama opanke.

Isumitana šara, f., uzorak na šarenim tkanim pregačama u Drnišu i u Vrlici u Dalmaciji. Vidi naiverati.

Nakiće, n. nakit (na odijelu), (...) nakiće, vierkantige Applicationszacken aus Tuch (u Drnišu i Vrlici u Dalm.). J. Belović-Bern. 87 (supl.). (Koludrović, Piteša: 215)

Drniš je središte gdje nošnje, premda jednostavne i vrlo tamne, ipak su najinteresantnije. Sve žene nekih godina sakrivaju lice. One nose dvostruke pletenice savijene kao Židovi iz Maroka i namjeste ih na vrh glave i isprepletu sa vrpčama boje trešnjasto crvene ili jako zelene koju Turci nazivlju "prorokovo zelenilo". Veliki prsni rupci su bijeli kao snijeg, vrlo jednostavni i otvičeni nalićem takodjer vrlo jednostavnim, ali posebnog stila; njihove noge, su obuvene u nazuvke koje su izradjene; i sve nose na ramenu a povrhi debelog plavog sadaka, ukrašenog vezom živih boja, torbu u raznim bojama gdje one meću sve što kupe ili nose sa sobom. (Koludrović, Piteša: 216)

Iveri i strika, pl., tkanje na dalmatinskim pregačama iz Drniša i Vrlike. Iver je mučno tkati, za jedan pouski iver treba čitav dan, a striku može isto toliko i dvadeset ih natkati za jedan dan. Sukno se i bez ne ivera, samo pregače i torbe i kilime iveraju. Iveranje je obično lijepo samo s lica, a naopace puštaju "krajeve", pa nije dobro na oči.

Pristrikani pas, m., pas što ga nosi Dalmatinka iz Drniša i Vrlike. Složen je u troje, pa unutra nose novac. Nije šaren ni vezen, nego obično crven, od vune jednostavno tkan a tome tkanju vele strika ili pristrikano. Vidi naiverati.

Poramiće, n., vrsta aplikacija oko ramena na sadaku u Dalmatinke (vidi perla) u Vrlici i Drnišu (vidi prsti).

Postava, f., u Vrlici i u Drnišu u Dalmaciji sve tkanje za košulje, gaće i okruge zovu postava. Ima je i bolje i gore, a tkaju je od konoplje. Posteljina, biljce i jastuke grade od bijele vune. A peškira i stonjaka nije tu adet graditi, rupce, koje muški za pas zataknu, kupe u dućanu.

Parovi, pl., dalmatinski naziv iz Drniša, znači ein Paar Haften. Time joj je zakopčana na grudima haljina, i to sa dva velika komada žutih kopča. (Koludrović, Piteša: 218)

Perla, f., nakit (vrsta aplikacije) u Dalmatinke iz Drniša i Vrlike na sadaku. Perla je crven komad rize na donjem kraju sadaka. Uz nju ima modar komad rize, taj se zove polje, pa opet crven komad veći i manji "veliki skerlet", a svi su u pačetvorinastom obliku i opšiveni "nalićem". Ovo su nakiće četverkasti zubovi od iste rize (vierkantige kleine Zacken). Uza skute ima takodjer crvena riza na dva prsta široka, a tako i na poramiće. Svuda je ova aplikacija izragjena bodovima, koje zovu: pokončati, prošiti, zaigjeti i prikrihati. Vidi Drniš-nošnja.

Umet, m., (...) 2. vrsta aplikacije na sadaku u Dalmatinke (vidi perla) u Drnišu i Vrlici.

Veliki skerlet, m., vrsta aplikacije na sadaku u Dalmatinke u Drnišu i u Vrlici. Vidi perla i prsti. (Koludrović, Piteša: 219)

Ekspoziti u Etnografskom muzeju

* U najstarijim inventarnim knjigama Etnografskog muzeja u Splitu, koje započinju od 1912. godine, zabilježeni su slijedeći predmeti otkupljeni iz Drniša i okolice:

1912. god. - 10 preslica i 13 daščica

1913. god. - 3 košulje

Milodari Koncert-Izložba Koledar 1913/14. god. - 2 rukava (ženska),
4 pregače

Prodaja duplikata 1914. god. - 7 pregača, 4 torbe

Općina Split Doprinos 1914. god. - 2 torbe

Ministarstvo javnih radnji 1914/15. god. - 4 čarape

Ministarstvo javnih radnji 1915/16. god. - 1 torba

Državna dotacija 1919/20. god. - 2 drvene sjedalice sa rezbarijom

Državna dotacija 1920. god. - 1 sadak

Dotacija Općina Split 1920. god. - 1 daščica

Dar g. Dobronića 1920. god. - 1 preslica

1920. god. - 1 gusle

1922. god. - 1 gusle, 1 kapa crvena

Lokaliteti otkupljenih ekspozita su Promina, Oklaj i Drniš koji je zacijelo označavao ne samo mjesto Drniš već i bližu i dalju okolicu.

* Etnografski muzej danas je vlasnik malene zbirke dijelova nošnje ili odjeće te pojedinih gospodarskih i glazbenih predmeta, od kojih ćemo ovdje ukratko opisati samo dijelove odjeće.

Crvena kapica, Drniš, inv. br. V/7905, god. 1922, pletenac, pokličena gajtanom i kitama, početak 20. stoljeća, narančasta čoja, crnom svilom vezena.

Krpa (naprava ženske košulje), Štikovo, inv. br. XV/765, početak 20. stoljeća, izvezena zagasito modrom i mrkom domaćom vunom, u tehnici loževina, po bijelome stametu (pamučnome platnu). Dimenzije su 27x25 cm, šare su vodice, prutak, perlice, prutak, krila s križima. Mada skinuto s rabljene košulje u dobro očuvanome stanju.

Pregača, Štikovo, inv. br. XV/766, konac 19. stoljeća, po osnovi od bijele domaće vune otkana tamno smeđom, zelenom, modrom, žutom i otvoreno crvenom domaćom vunom, te bijelim pamukom. Dimenzije su 46x66 cm. Sa strana i na donjem dijelu ukrašena potklćem od crne, domaće vune, visokim cca 9 cm. Šare idu slijedećim redom: kolica, cvjetovi, kolica, kuke grličane. Ove se šare ponavljaju 4 puta, a pregača završava kolicima i istrigom.

Tkanica (ženski pas), Štikovo, inv. br. XV/767, stariji dio spada u 2. pol. 19. stoljeća, a noviji u početak 20. st, sastoji se od dva dijela: stariji, dug 56 cm a širok 9 cm, otkan je na kisiće od grube domaće vune a izrađen je na pruge u bijeloj, žutoj, crvenoj, modroj i zelenoj boji; noviji dio, dug 47 cm, širok 9 cm, izrađen je od jednoboje zagasito smeđe domaće vune, otkan je na pera i produplan, kako bi njegova debljina odgovarala starijem dijelu. Tkanica je ukrašena dosta prostim vezom po rizi, koja ni nije čoja, već obojeno sukno. Polazeći od sredine, na svakoj strani pružaju se raznobojna polja u slijedećem redu: crveno,

izrađeno na vodlice i pačetvorine, zeleno, izrađeno na križeve i pupice, crveno na deformirane osmerokuke, kojima su ostali samo kraći, onda opet zeleno s križevima i crveno s deformiranim osmerokukama s pupicama. Iza ovoga rizica završava komadićem tvorničkog tricot-a modre boje, izrađeno bobicama. U sredini se spajaju ova dva identična komada sa dva metalna puceta i dvije koštice (cyprea cauris). Ukupna duljina ovoga rada je 57 cm. Vez je izrađen lančancem sa bijelim, crvenim, žutim, modrim i zelenim pamukom. Ukupčava se tkanica kukcima i sponama, koji su bili maskirani, sada otrcanim istrigom od crvene vunene tkanine. Opšivena je cijela tkanica strukom od modre domaće vune.

Tkanica (ženski pas), Štikovo, inv. br. XV/768, druga polovica 19. stoljeća, sastoji se od dva dijela jednako otkane tkanice izrađene na kisićima. Oba su od domaće vune u bijeloj, žutoj, crvenoj, modroj i zelenoj boji, razlikuju se samo po tome što su boje na novijem dijelu svježije, a na starijem izbljedile. Prvi dio je dug 54 cm, drugi 57 cm. Oba su široka 8 cm. Ova je tkanica ukrašena vezom po rizi, dugim 51 cm, širokim 8 cm. Riza je podijeljena na 10 polja nalzmjence od crvene i zelene rize. Samo na zadnjima se vidi vez, izrađen bijelim, narančastim i modrim pamukom na grane s pupicama. Ostala su pola potpuno pokrivena ukrasom od koštica (cyprea cauris) i puceta, tako da im se izradba ne može vidjeti. Riza završava sa svake strane modrom rizom, ukrašenom bijelim vodicama i crvenim istrigom. Koštice su rasporedene u 6 cvjetova od kojih se 5 sastoji od 7 koštica, a jedan od 6. Između tih cvjetova ima još 11 koštica, 7 mrdela i 42 razna puceta uglavnome s vojnih uniformi. Tkanica je djelomično opšivena strukom od modre vune.

Kolijer (ošvica) sa muške košulje, Štikovo, inv. br. XV/769, između I i II Svjetskoga rata, izrađen po tvorničkoj postavi (pamučnoj tkanini) bijelim vezom, izrađenim s bijelim pamukom. Veličina samoga kolijera je: širina 41 cm, visina 5 cm, ali je poduplan i uz to je ostavljen još komad postava, visok 4 cm. Tehnike veza su lančanac, velike krušćice i srednja gažva. Opšiven je unaokolo dvostrukim prepletom.

Torba, Parčić kod Siverića, inv. br. XV/1408, 1900. godina, tkana od domaće vune u crvenoj, žutoj, modroj i zelenoj boji te bijelom pamuku "kotunu". Tkana je na vertikalnome tkalačkom stanu, "uzgoritu taru", kličana sa redovima "zubaca" između kojih su "kličke", na vrhu torbe prišivene su rese sa klicama, sve izrađeno od "lanete", kupovne finije vune (ne sa čistom domaćom) u sivo-bijeloj boji. Sa svake strane ručno je na iglicu napravljen šav. Veličina je 46x51 cm, kroz rese je provučena uzica od crne i sive domaće vune. Torba, dok je nova, nosi se na sajam sa jelom "popudbinom". Kad se zamaže i ostari nosi se i služi za nošenje hrane težacima, koscima itd. a drži se ili u ruci ili se uprti na leđa ili opet stavi na magarca.

Torba, Parčić kod Siverića, inv. br. XV/1409, 1900. godina, isto kao i prethodna.

Pregača, Parčić kod Siverića, inv. br. XV/1410, oko 1860. godine, od domaće vune u crvenoj, modroj, zelenoj i žutoj boji, te po nešto bijelog pamuka "kotuna". Tkana je na horizontalnom tkalačkom stanu "pologu

taru", "na prute". Opšivena je potklicima, tj. resama of fine kupovne vune "lanete". Ostali dio opšiven je opasačem koji ujedno služi i za njeno vezivanje. "Opasač" je pleten na ruke. Vrh pregače podvrnut je i porubljen crvenom vunom. Veličina je 84x51 cm, a pri vrhu se suzuje na 44 cm. Pregača se nosila samo u svečanim prigodama, tj. kada se išlo na sajam u Drniš ili u crkvu ili pak djevojke ili cure za udaju u kolu (u samoj kući nose se ključane pregače).

Štrika, Tepljuh, inv. br. XV/2489, polovica 20. stoljeća (1955), u obliku dugoljasta tapeta. Tkano na kličke. Na zelenoj podlozi razmještena su 4 veća romba i 10 manjih. Sve je to olivčeno bijelim stepenastim motivom i zagasitom (bordo) prugom. Boje su žuta, zelena, crvena, modra, zagasita (vuna) te bijli pamuk. Pređa, vuna dobivena je od domaćih ovaca. Svaka žena je pripravljala, odnosno prela za sebe vunu i nosila tangavati u tangarij u Drnišu. Pamuk su kupovali gotov u dućanima u Drnišu. U selu je bilo nekoliko žena koje su imale taru, uspravni tkalački stan i tkale uz naplatu po narudžbi. Oko 1955. godine kada je ova štrika tkana bile su tri tkalje u selu. Svaka cura kada se udavala dobivala je za poklon od roditelja najmanje dvije štrike, a bogatije i više. Stale su obješene na zidu kod kreveta, ili su se s njima za svadbu ukrašavale prostorije gdje se jelo. Uz štrike su se na tari tkale torbe i jastuci s istim motivima. Duljina je 157x57 cm.

LITERATURA

Koludrović, Alda i Piteša, Tinka (?): *Rječnik s opistma nošnji, djetelova i naziva*, tom I, A-J, Etnografski muzej, Split, red. br. 86, sign. EMS-R-32a)

Meštrovčić. Drniš-Otavice, Centar za kulturu, obrazovanje i informacije - Drniš, Zagreb, 1983

Muzej drniške krajine, *Muzeji i galerije Hrvatske*, Zagreb, 1992, str. 36

Traljčić, Seid M.: Drniš petnaestog i sedamnaestog stoljeća, *Radovi JAZU u Zadru*, sv. 19, Zadar, 1972, str. 393-404

SELECTION FROM THE CULTURAL HISTORY OF DRNIŠ

(Summary)

The text is about the sources and bibliography of the town of Drniš and its surroundings, as well as about some exhibits which originate from the region of Drniš but which are in the possession of the Ethnographic Museum in Split. That is going to be only the first step for those willing to devote themselves to this subject more, after the liberation, and the data will serve in future activities of the Regional Museum of Drniš.